

Fényes Hajnalka

Alacsonyan iskolázott fiatalok a munkaerőpiacon a derecskei kistérségben

Bevezetés

Elemzésem célja feltárni az alacsonyan iskolázott fiatalok társadalmi háttérét, tőkefajtákkal való ellátottságát, munkaerő-piaci helyzetét, és összevetni a magasabban iskolázottak helyzetével. A kutatás a „Rural Youthjobs” Facilitating the Integration of Rural Youth into the Labour Market of Bihar – Hajdú-Bihar Euro-Region HURO/1001/081/2.3.2 projekt keretében a derecskei kistérségben folyt 2012-ben. A kérdőíves vizsgálatban 10%-os rétegzett mintát vettünk. A vizsgálatban 14-37 éves fiatalok vettek részt, és öt településen folyt a lekérdezés, Derecskén 228, Sárándon 80, Tépén 38, Hosszúpályin 91, Konyáron 64 fős mintát vettünk, összesen N=501főt kérdeztünk meg. Ebből a jelen elemzésben leválogattam a foglalkoztatottakat (142 fő), a regisztrált munkanélkülieket (81 fő) és a nem regisztrált munkanélkülieket (24 fő), és a többi inaktívot kihagytam, mivel munkámban elsősorban a jelenleg aktív népesség vizsgálata volt a cél, az elemszám így N=247 fő lett.

Kutatásomban az iskolázottság szerint végeztem összevetéseket (keresztábrákkal és szórásanalízissel). Itt jegyzem meg, hogy nem egyértelmű a végzettségek besorolása hazánkban. Kertesi és Varga (2005) a szakmunkásvégzettséget inkább az alapfokú végzettségbe sorolja (mi is ezt a felosztást használjuk, bár fenntartásokkal, illetve egyes esetekben szétválasztjuk a 8 osztályos és szakmunkás végzettségeket). Kertesiék érvei közt szerepel, hogy általában a 12 éves képzést tekintik középfoknak Európában (nálunk sokáig csak három éves volt a szakmunkás képzés), illetve a szakmunkásképzőt végzettek számlálási, olvasási és szövegértési teszteken nyújtott teljesítményei inkább az alapfokú végzettségűeknek felelnek meg. Az alapfokú besorolást erősíti a munkaerő-piaci értékítélet is (az alacsony bérek és foglalkoztatási arányok).

Vizsgált változóim: (1) Az egyén iskolai végzettsége, ahol alacsonyan iskolázottnak tekintetem az érettségi nélkülieket, (2) a továbbtanulási tervek és tanulás melletti munkavégzés (3) a foglalkoztatottság és munkanélküliség, (4) a szülők iskolázottsága és gazdasági aktivitása, (5) a megkérdezett saját kulturális tőkéje (nyelvtudás, számítógép-használat, internetezés, tévézés, olvasás), (6) a megkérdezett szubjektív és objektív anyagi háttere (anyagi gondok gyakorisága, elégedettség az életével, jövőbeli kilátásaival, életszínvonalával, háztartása mennyiből gazdálkodik, és mennyire lenne szüksége ehhez képest), (7) a kapcsolati tőkék (barátok, ismerősök száma), (8) és végül a jelenlegi foglalkozás jellemzői (a foglalkozás, a munkakör, a munkaszerződés típusa, a jövedelmi besorolás, a munkaadó szektora és ágazata, a munka jellege és a beosztás).

Fiatalok a munkaerőpiacon az ezredforduló után

Foglalkoztatottság és munkanélküliség

A magyar munkaerőpiacon általában az alacsony a foglalkoztatás, ami a fiatalokra is jellemző. A fiatalok nemzetközi összehasonlításban is alacsony munkaerő-piaci részvétele háttérében elsősorban a gyors oktatási expanzió áll. Országunkban probléma, hogy a tanulás vagy munka inkább egymást kizáró a fiatalok körében, mint a többi fejlett országban, és a diákmunkák aránya kiugróan alacsony. Emellett egyre kevesebben mennek szakmunkásnak, míg a diplomások aránya nő, ez kontraszelekcióhoz vezet, és a szakmunkásoknak különösen alacsony a foglalkoztatottsága. A 15-24 évesek munkanélküliségi rátája az 1990-es évek közepén magasabb volt, mint az uniós átlag, utána alatta maradt, majd 2005 után újra az uniós átlag fölé emelkedett, és napjainkban is jóval magasabb (2010-ben 26%). A munkanélküliség főleg a képzetleneket sújtja (a 25-29 évesek körében kisebb a lemaradás). Az ezredfordulóig a felsőfokú expanzió ellenére a fiatalok körében alacsony maradt a diplomás munkanélküliség, 2006-ban a főiskolát végzettek 8,1%-a, az egyetemet végzetteknek pedig csak 2,7%-a volt munka nélkül (bár 2010-re a diplomás munkanélküliség 8,5%-ra emelkedett). (Fiatalok munkaerő-piaci helyzete 2010, KSH, Laki et al. é.n.)

A fiatalok eltérő korcsoportjait vizsgálva a 15-19 évesek munkanélküliségi rátája az ezredforduló után növekedett (2001 és 2006 között 22%-ról 37%-ra), a 20-24 évesek körében 10%-ról 17,2%-ra nőtt ugyanebben az időszakban, és a 25-29 évesek körében pedig 8,9%-ról 12,3%-ra emelkedett. Észak-Magyarországon és az Észak- Alföldön legnagyobb a fiatalok munkanélküliségi rátája, a tartós munkanélküliek aránya pedig a 25-29 évesek körében a legnagyobb. A fiatalok munkanélküliségi rátája 2,5 szerese a munkaképes korúakénak, míg az EU országaiban csak 2 szerese, és a 25-29 éves korosztály körében is magasabb ez az arány, mint az EU-s átlag. (Fiatalok munkaerő-piaci helyzete 2004, KSH, Gyöngyösi, Geist 2008, Laki et al. é.n.)

Az ifjúsági munkanélküliség nemcsak nálunk, hanem a többi fejlett országban is súlyos probléma. A munkanélküliség általában rövid ideig tart a fiatalok körében, de harmaduk hat hónapnál hosszabb ideig volt munkanélküli, ami már a devianciák felé terelheti őket. Ma már közhelynek számít, hogy főleg a falusiakat, férfiakat, alacsony iskolai végzettségűeket (szakmunkás végzettség vagy az alatti), az elmaradott régióban (Dél-Dunántúl, Észak-alföld, Észak-Magyarország) lakó fiatalokat sújtja a munkanélküliség, és ez a munkanélküliség folyamatosan újratermelődik. A fiatalok többsége nem önként lesz munkanélküli, – talán a leendő egyetemistákat és főiskolásokat kivéve, akik a továbbtanulás előtt egy átmeneti állapotként élik ezt meg – a többség sikertelen próbálkozások sora után válik azzá. (Gaszó, Laki 2004)

A magas pályakezdő munkanélküliség oka a munka tapasztalatok és a munkaerő-piaci készségek hiánya. A munkanélküliség ezen formája különösen veszélyes, megkérdőjelezi az iskoláztatás értelmét, az ott tanultak használhatóságát, megvan a veszély, hogy a fiatalokat deviáns magatartásformák felé sodorja. (Laki 2002)

Az ezredfordulón a fiatalok 30%-a jelezte, hogy volt már munkanélküli, azonban Észak-Alföldön, Dél-Dunántúlon és Észak-Magyarországon jóval magasabbak az arányok. Országosan a diplomások 17%-a, míg a szakmunkás vagy alacsonyabb végzettségűek 50-60%-a volt érintett a munkanélküliség által 2000-ben. A valaha munkanélküliek aránya a fiatalok körében 2004-ben is 30% volt, akik döntő többsége regisztrált is. Az iskolázottság és a foglalkozás szerint jelentősek a különbségek, a segéd- és betanított munkások 60-70%-a, míg a diplomásoknak „csak” 37%-a jelezte, hogy volt már munkanélküli a már foglalkoztatott fiatalok között. 2008-ban az alkalmi vagy segédmunkások fele volt már regisztrált munkanélküli. (Laki, Szabó, Bauer 2001, Bauer, Szabó 2005, Laki 2011)

2008-ban országszerte a fiatalok 8 százaléka tekintett magára elsődlegesen munkanélküliként. Az Észak-alföldi régióban 11% ugyanez az arány. Országosan 19%, az Észak-alföldi régióban a fiatalok 25%-a már volt regisztrált munkanélküli, és a fiatalok további 5 százaléka nem regisztráltként volt munkanélküli (e vonatkozásban nincs különbség a régió és az ország többi része között). A kistelepüléseken élő fiatal férfiak körében különösen magas az önmagukra munkanélküliként tekintők aránya (2 ezer lakos alatti településeken a fiatal nők 14%-a, a fiatal férfiaknak pedig 27%-a tekinti munkanélkülinek magát az Észak-alföldi régióban, 2008-ban). (Szabó, Marián 2010)

Aktivitás és inaktivitás

A 15-29 éves korosztály 45%-a volt gazdaságilag aktív 2000-ben, de az ezredforduló után (2004 és 2008-ban) már csak 39%. Az inaktívok többsége még tanul (2000-ben a fiatalok 34%-a tanult, ami 2008-ra 44%-ra nőtt). Az egyéb inaktívok aránya 2000-ban 14% volt, 2008-ra ez kissé csökkent 9,3%-ra (ezen belül GYES-en és GYED-en a fiatalok 5% volt). 2000 és 2008 között a fiatalok 6-7%-a volt munkanélkülit, és a többség regisztrált is. A férfiak kicsit többen dolgoztak, mint a nők, akik viszont többen vannak GYES-en, GYED-en, bár ez inkább csak az alacsonyan iskolázottakra jellemző. Falun több az inaktív és több a gyermeknevelési támogatást igénybevevő (főleg nők). Az alkalmi munkások és jövedelempótló támogatást igénybevevők többsége viszont férfi. (Laki, Szabó, Bauer 2001, Gázsó, Laki 2004, Szabó, Bauer 2009)

2008-ban a 15-29 éves fiatalok majdnem fele tanul országosan és az Észak-alföldi régióban is. A fiatalok 45%-a aktív pénzkereső, de ez az arány a régióban csak 38%. Míg országosan a fiatalok 70%-ának volt valamilyen munkatapasztalata 2008-ban, a régióban ez csak 63%. A fiatalok kis arányban dolgoznak tanulás mellett, illetve tanulnak munka mellett, különösen Észak-Alföldön. (Szabó, Marján 2010)

Munkavállalás kitolódása és átmenet a tanulásból a munka világába

A fiatalokra jellemző a munkavállalás kitolódása, ami elsősorban a nagyobb arányú továbbtanulás miatt következett be, de sokan a tanulást egyfajta parkoló pályának tekintik, és sokszor kényszerből választják, mert nem kapnak munkát. (Sajnos azonban ez csak azoknak lehetséges, akik képesek rá, és megvan a kellő háttérük, mint anyagilag, mind kulturálisan.). Jellemző az is, hogy Észak-Magyarországon kevesebb a tanuló és több az egyéb inaktív fiatal, mint Budapesten. (Gázsó, Laki 2004, Laki 2002)

A 2008-as adatok szerint a tanulás befejezése és a munkavállalás között eltelt idő átlagosan 5,3 hó, de a csak 8 általánost végzettek körében több mint egy év. Az álláskeresés elhúzódása és a tartós munkanélküliség súlyos probléma a fiatalok körében, a fiatalok 40%-ának volt legalább egy évig tartó munkakeresési időszaka a 2004-es Ifjúság kutatás szerint. (Fiatalok munkaerő-piaci helyzete 2004, KSH, Szabó, Bauer 2009)

A foglalkozási szerkezet

Az ezredfordulóig a betanított- és segédmunkák valamint a mezőgazdasági munkák aránya jelentősen csökkent a fiatal foglalkoztatottak között, miközben a szellemi munkák arány nőtt, de ez elsősorban a fővárosra jellemző (a szellemi munkák aránya Budapesten 49% 2000-ben, míg a községekben csupán 19%). A fizikai munkát végzők aránya tovább csökkent 2000-2004 között (75%-ról 58%-ra), és továbbra is vidéken és a férfiak körében több a fizikai munkát végző. (Laki, Szabó, Bauer 2001, Laki 2002, Bauer, Szabó 2005) Az Észak-alföldi régió elmaradottságát mutatja, hogy 2008-ban a segédmunkások aránya több mint kétszeres a régióban, mint országosan, és jóval kevesebb a szellemi foglalkozású. (Szabó, Marián 2010)

2008-ban a már dolgozó fiatalok 88%-a volt alkalmazott, 5% vállalkozó, 6% alkalmi vagy közhasznú munkás. Ha a munkajelleg csoportokat nézzük, 49% betanított vagy szakmunkás, 5% segédmunkás vagy mezőgazdasági fizikai, 35% szellemi foglalkozású, és a vezető beosztásúak aránya csak 5%. 2008-ban országosan és Észak-Alföldön is a munkavállaló fiatalok döntő többsége alkalmazott volt, és mindössze 5% volt vállalkozó. (Szabó, Bauer 2009, Szabó, Marián 2010)

Bérek

2000-ben és 2008-ban is a bérek relatíve alacsonyok a fiatal munkavállalók körében, és sok szellemi foglalkozású csak alig keres többet, mint a minimálbér. Az Észak-alföldön és Dél-Dunántúlon, illetve a falvakban különösen alacsonyok a bérek. (Laki 2002, 2011)

Atipikus munkaformák

2006-ban a fiatalok 6,7%-ának volt határozott időre szóló munkája, de ez növekvő tendenciát mutat. A részmunkaidős foglalkoztatás elterjedtsége alacsony, pedig főleg a nők számára könnyítené a családi feladatok és a fizetett munkavégzés összehangolását (a fiatal nőknek csak 5,4%-a vett részt részmunkaidős foglalkoztatásban, 2006-ban). Emellett kevés az önfoglalkoztató is a fiatalok körében (6,3%) az össznépeséghez képest. (Fiatalok munkaerő-piaci helyzete 2006, KSH, Gyöngyösi, Geist 2008)

2008-ban az Észak-alföldi régióban a már foglalkoztatott fiatalok 72%-nak határozatlan idejű bejelentett munkaszerződése volt, 17% határozott idejű szerződéssel dolgozott, 5 százalékuknak pedig eseti megbízása volt. A munkatapasztalatokkal rendelkező fiatalok 88 százaléka teljes munkaidőben dolgozott, és csak 12 százalékuk részmunkaidőben. (Szabó, Marián 2010)

Fiatalok távolmaradásának okai a legális munkaerőpiacról

- (1) Napjainkban emelkedik a várható élettartam, és kitolódott a nyugdíjkorhatár, és többek közt emiatt is csökkent a fiatalok számára rendelkezésre álló munkahelyek száma.
- (2) A rendszerváltással széthullott a nagyvállalati szektor, sok az önfoglalkoztató és a kisebb szervezet, az alkalmazotti lét bázisa megrendült. Az önfoglalkoztatói státuszhoz a fiatalok többsége nem rendelkezik megfelelő kapcsolati hálóval, tőkével, illetve munkatapasztalattal. Sok a kis létszámú vállalkozás, akiknek nincs lehetőségük a létszám bővítésére, és a fiatalok felvételére (többségük kényszervállalkozó).
- (3) Sok fiatal családjában nem tudja finanszírozni a meghosszabbodott tanulási életszakaszt, illetve az „átlag feletti” képzési formákat (pl. kéttannyelvű képzés, magániskolák, külföldi tanulmányok stb.). A társadalmilag veszélyeztetett, hátrányos helyzetű fiatalok színvonalas képzési rendszerét eddig nem sikerült megnyugtatóan biztosítani. Már az alapképzésben is sok a lemorzsolódás, illetve bevett gyakorlat a nehezebben kezelhető gyerekek kiegészítő iskolákba küldése, még akkor is, ha egyébként átlagos értelmi képességűek.
- (4) A fiatalokat negatívan érinti a szakképzés válsága, amely a sorozatos reformok ellenére fennáll (a gyakorlati képzés alacsony szintű és az általános képességek fejlesztése sem megoldott).
- (5) Az árnyékgazdaságban – melynek aránya napjainkban kb. a GDP 25%-át teszi ki - sokféle atipikus foglalkoztatási forma fordul elő, mely a fiatalok számára is alternatívaként jelenik meg a legális foglalkoztatással szemben.
- (6) Gyermekkel kapcsolatos ellátásokat 1993 óta egyre többen veszik igénybe, nagy részben fiatal nők. Ezek igénybevétele szintén reális alternatívaként jelenik meg a legális foglalkoztatással szemben, főleg az alacsonyan iskolázottak körében. (Csoba, Diebel 2011)

Alacsony iskolázottak a munkaerőpiacon

Hazánkban az alacsonyan iskolázottak aránya a 1970-es években csökkent, azóta azonban stagnál az átlagnépességben. A rendszerváltás után az iskoláztatási expanzió megállt a szegény néprétegeknél, melynek háttérében a késői Kádár-korszakban a szakmunkásvégzettség erőltetése, és az érettségít adó képzések háttérbeszorítása állt. A jelenség háttérében állhat az is, hogy az expanzió beleütközött abba a rétegbe, akiknek nincs elegendő tudásuk, hogy érettségít adó képzésben vegyenek részt. (Kertesi, Varga 2005)

Napjainkban az alacsonyan iskolázottak aránya a szakmunkás végzettségűekkel együtt kb. 30% a munkaképes korúak körében, és a közeljövőben is legfeljebb 25%-ra csökken. Emellett az oktatási expanzió ellenére a fiatalok körében is 15-20% körül állandósul ez az arány, szemben az EU-s átlaggal, ami 5%. (Köllő 2009)

Az alacsonyan iskolázottak foglalkoztatottsága kiugróan alacsony nemzetközi összehasonlításban (10-15% a lemaradás az EU más országaihoz képest, ami a magasabb végzettségűeknél jóval kisebb), illetve kiugróan magas körűben a munkanélküliség is, valamint igen alacsonyak a béreik is. A fiatal képzetlen (csak 8 osztályt végzett) férfiak a jóléti ellátásból is ki vannak rekesztve, és sok család csak a nők gyermektámogatásaiból él. (Köllő 2009)

Az alacsonyan iskolázottak munkaerő-piaci hátrányai háttérében elsősorban az alapkészségek hiánya áll (a 16-32 éves korú alacsonyan iskolázottak 85%-ának igen rossz olvasás- és szövegértése, jellemző a funkcionális analfabétizmus), ami nemzetközi összehasonlításban is jelentős lemaradást jelent. Jellemző, hogy a speciális készségek és a szaktudás jelentősége csökken, az általános készségek pedig felértékelődnek (az érettségi bérelőnye nő), a szakmunkások tudása gyorsan elavul, és kevésbé tudják megújítani tudásukat az általános készségek hiánya miatt. Az alacsonyan iskolázottak nem tudnak megfelelni az új állások és technológiák nagy tudásigényének, és az ingázáshoz sincs elegendő forrásuk. Éppen ezért a legfontosabb feladat az alapvető készségek fejlesztése az alapfokú- és a szakmunkás képzésben és a nagyon magas lemorzsolódási arány csökkentése. A rosszabb képességűeket is el kell juttatni, hogy megfeleljenek a modern ipari munka követelményeinek. (Kertesi, Varga 2005, Liskó 2008)

Szakmunkások a munkaerőpiacon

Az 1990-es években, a fővárosban a fiatal szakmunkások 17-20%-a volt munkanélküli, míg az észak-keleti régióban 42%-uk. Sokan továbbtanulnak a szakmunkás képzés után, de egyharmaduk esetén ennek oka csupán a munkanélküliség elkerülése (Gazsó, Laki 1999). Az ezredfordulón a fiatal szakmunkások felének volt csak munkája a végzés után, és öt évvel később is csak 75%-uknak. Ekkor 14%-uk volt munkanélküli (bár 40%-éuknak már volt munkanélküli tapasztalata) és 5% továbbtanul. Aki dolgozik, annak alig fele dolgozik saját szakmájában, 18% más szakmában, 18% pedig szakképzettséget nem igénylő munkát végez. Sokakra jellemző a gyakori munkahely változtatás, kevés körükben a vezető beosztás és az önálló vállalkozó. Sokan vállalnak feketemunkát, mert nem kapnak legális munkát, illetve vesznek részt különféle munkanélküli képzésekben. A magas munkanélküliség összefügg azzal is, hogy a fiatal szakmunkásokra jellemző a többségében falusi lakóhely, az észak-keleti régióban élés, illetve hogy a tanult szakma nem piacképes. (Liskó 2001)

Az ezredforduló után egyre kevesebben tanulnak tovább szakmunkásnak, a szakmunkásképzés presztízsvesztése figyelhető meg. A szakmunkásképzés nem a piacképes szakmákra készít fel, mivel a korábbi szocialista nagyipar struktúrájához igazodik. Az alsóbb néprétegek számára a rendszerváltás előtt fontos társadalmi funkciót töltött be a képzés, mobilitási esélyt nyújtott a segédmunkások és mezőgazdasági fizikai szülők gyerekeinek, de napjainkra ez a réteg lecsökkent, és csak a szegény, munkanélküli szülővel rendelkező roma gyerekeknek jelent igazán felemelkedést. (Liskó 2006)

Jellemző a kontraszelekció is a képzésben, hogy csak a leggyengébb képességű, rossz társadalmi háttérűek vesznek benne részt, sok a roma származású, a családok jövedelme alacsony, rosszak a lakásviszonyaik, sok a munkanélküli szülő, és a szülők alacsony iskolázottságúak. Problémát jelent az is, hogy rosszak a tanulók teszteredményei (rosszak az olvasási és szövegértési és a számolási készségeik a PISA vizsgálatok szerint), valamint rossz az oktatás minősége is. (Kézdi, Köllő, Varga 2008)

Jellemző emellett a szakmunkások bérhozájának drasztikus csökkenése és a bérek lassabb emelkedése életkorral, aminek elsődleges oka a tanulók rossz alapképességei. A szakmunkások alacsony béreinek hátterében áll az is, hogy sokan betanított vagy segédmunkákat is elvállalnak. A bérelőnyt azonban növeli, hogy a tudásigényesebb szakmákban a bérek nagyobbak, összességében azonban inkább csökken a szakmunkások bérelőnye, a szakmunkásképzés munkaerő-piaci értékvesztése figyelhető meg. (Kézdi, Köllő, Varga 2008)

A szakmunkások foglalkoztatottsága napjainkban csökken és sok a pályaelhagyó is (főleg építőipar és fémmegmunkálás területéről). Rossz a képzés és a munkaerőpiac illeszkedése, a munkaerő-piaci kereslet és kínálat szerkezete eltér, sokan nem a szakmájukban dolgoznak. Szakmunkáshiány a jobb képességeket igénylő területeken van, és ezt az igényt a többség nem tudja teljesíteni, nem tudnak alkalmazkodni a technológiai fejlődéshez. A tudásigényes munkahelyekről a szakmunkások jó része kiszorul. Az új munkahelyek magasabb írás és olvasási készségeket igényelnének, de ehhez nem elegendők a szakmunkások többségének készségei. (Kézdi, Köllő, Varga 2008, Liskó 2008)

Empirikus eredmények

Kutatásomban 247 fiatal volt foglalkoztatott vagy munkanélküli (regisztrált és nem regisztrált), ebből 47,8% alacsonyan iskolázott (érettségi nélküliek) és 52,2% közepesen vagy magasan iskolázott. A térség viszonylagos elmaradottságát mutatja, hogy milyen magas a mintában az alacsonyan iskolázottak aránya. Köllő (2009) kutatásai szerint a fiataloknak országosan „csak” 15-20%-a alacsonyan iskolázott, a mi mintánkban azonban jóval magasabb ez az arány (48%).

1. táblázat: Foglalkoztatottság és munkanélküliség az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (%)

Iskolázottság	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nem regisztrált munkanélküli	Összesen
Alacsony	48,7	37,6	13,7	117 (100)
Közép-felső	66,4	27,3	6,3	128 (100)
Összesen	58 (142 fő)	32,2 (79 fő)	9,8 (24 fő)	245 (100)

Itt és a további táblázatokban a Chi-négyzetre és az ANOVA tesztre vonatkozóan *** jelöli a 0,000 alatti, ** a 0,001 és 0,01 közötti, és * jelöli a 0,01 és 0,05 közötti szignifikanciát, és NS ha nem szignifikáns. Jelen táblázatban a Chi-négyzet * szinten szignifikáns

Adataink (lásd az első táblázatot és az elméleti részt) szerint a fiatal munkanélküliség a vizsgált térségben jóval magasabb, mint az országos átlag. A 2008-as ifjúságkutatás szerint kb. 8% a fiatal munkanélküliség, ami az Észak-alföldön 11%, de a 2012-es országos mutatók valamivel magasabbak lehetnek a gazdasági válság miatt. Eredményeink szerint az alacsonyan iskolázott fiatalok körében az arányok még rosszabbak, sok a munkanélküli és nagyon alacsony a foglalkoztatottság körükben.

2. táblázat: Foglalkoztatottság és munkanélküliség a részletes iskolázottsági besorolás szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (%)

	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nem regisztrált munkanélküli	Összesen
8 általános vagy kevesebb	39	47,5	13,6	59 (100)
Szaktanulmányok végző	60,5	25,6	13,9	43 (100)
Szaktanulmányok	53,3	33,3	13,3	15 (100)
Szakközépiskola	53,8	35,9	10,3	39 (100)
Gimnázium	73,5	20,6	5,9	34 (100)
Felsőfokú szakképzés, technikum	67,9	28,6	3,6	28 (100)
Főiskola	76,5	23,5	0	17 (100)
Egyetem	70	20	10	10 (100)
Összesen	58	32,2	9,8	245 (100)

Chi-négyzet NS

Második táblázatunk szerint az alacsonyan iskolázottakon belül a 8 általános vagy az alatti végzettségűek munkaerő-piaci helyzete különösen kedvezőtlen, viszont érdekes jelenség, hogy a szaktanulmányok végzettségűek helyzete valamivel kedvezőbb, mint a szakközépiskolai végzettségűeké, ami a térség munkaerő keresleti sajátosságaival magyarázható. A gimnáziumi és a felsőfokú végzettségűek helyzete nagyjából hasonló és kedvezőbb, mint az alacsonyan iskolázottaké, de a mintában ők viszonylag kis létszámban képviseltetik magukat.

A munkaerő-piaci érvényesülésben közrejátszhat, hogy a fiatalok milyen arányban vállaltak munkát nappali tanulmányaik alatt. Adataink szerint a minta kb. fele dolgozott tanulmányai alatt, és ebben nem volt szignifikáns különbség az alacsony és magas iskolázottak között, bár az alacsony iskolázottak kicsit kevesebben dolgoztak. Szakmai gyakorlaton a fiatalok 68%-a vett részt és önkéntes munkát a fiatalok 20%-a végzett nappali képzései alatt, és egyik esetben sem volt szignifikáns különbség iskolázottság szerint. Összességében tehát ezek az adatok nem magyarázzák az alacsonyan iskolázottak rosszabb munkaerő-piaci helyzetét, de felhívják a figyelmet arra is, hogy viszonylag kevés fiatal vett részt diákmunkában és önkéntes munkában (iskolázottságtól függetlenül), ami pedig javíthatná a rossz foglalkoztatottsági mutatókat.

3. táblázat: Továbbtanulási szándékok az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (%)

	Alacsony	Közép-felső
Nem akar	63	53,2
Szándékában áll, de nem tudja mit	10,2	16,9
Szándékában áll, és tudja mit	26,8	29,9
Összesen	108 (100)	124 (100)

Chi-négyzet ***

A továbbtanulás egy reális alternatíva lehet a munkanélküliség elkerülésére. Amint látható a 3. táblázatban, a fiatalok több mint fele nem tervez továbbtanulást. Azonban az is látható, hogy az alacsonyan iskolázottak kisebb arányban terveznek továbbtanulást, mint a magasabban iskolázottak, pedig nekik inkább szükségük lenne rá. Többek közt ez is közrejátszhat az alacsonyan iskolázott fiatalok rossz foglalkoztatottsági arányaiban és a magas munkanélküliségében, a térségben.

A fiatalok társadalmi háttere

A továbbiakban a szülők iskolázottságát és gazdasági aktivitását vizsgáljuk a fiatalok iskolai végzettsége szerint.

4. táblázat: Az apák és anyák iskolai végzettsége a megkérdezettek iskolázottsága szerint (%)

	Apák		Anyák	
	Alacsony	Közép-felső	Alacsony	Közép-felső
8 általános vagy kevesebb	45,9	16,6	54,7	18,7
Szaktanulmány, szakiskola	43,2	56,7	31	36,6
Szakközépiskola	5,4	7,5	4,5	11,4
Gimnázium	2,7	7,5	5,5	23,6
felsőfokú szakképzés, technikum	1,8	8,3	0,9	4,9
Főiskola, egyetem	0,9	3,3	3,6	4,9
Összesen	111 (100)	120 (100)	110 (100)	123 (100)

Chi-négyzet *** mindkét esetben

A 4. táblázat szerint a térségben a fiatalok szüleinek csak kis része rendelkezik diplomával, akár az alacsony akár a magasabb végzettségű fiatalokat tekintjük, ami a térség elmaradottságával magyarázható. Szomorú tény az is, hogy az érettségit adó középfokú végzettség a megkérdezettek apáinál szintén alig fordul elő, de az alacsonyan iskolázott fiatalok anyáira sem jellemző. Az alacsonyan és magasabban iskolázott fiatalok között lényeges elérés abban mutatkozik, hogy az apák szaktanulmány végzettségűek (ami a magasabban iskolázottakra jellemző) vagy alacsony végzettséggel (8 általános vagy az alatti) rendelkeznek (ez az alacsonyan iskolázottakra jellemző). Emellett különbség, hogy az alacsonyan iskolázott fiatalok 86%-ának szintén alacsony végzettségű (alacsony vagy szaktanulmány) az édesanyja, míg a magasabban iskolázott fiatalok anyáinak „csupán” 55%-a alacsony végzettségű és 35%-a gimnáziumi vagy szakközépiskolai végzettségű. Itt jegyezzük meg, hogy az anyák magasabb végzettsége az apákhoz képest országos jelenség, és összefügg azzal, hogy a nők napjainkban magasabb végzettségűek, mint a férfiak.

5. táblázat: Az apák és anyák gazdasági aktivitása a megkérdezett 14 éves korában iskolázottság szerint (%)

	Apák		Anyák	
	Alacsony	Közép-felső	Alacsony	Közép-felső
Dolgozott	82,1	93,6	57,7	88
Munkanélküli volt	12,3	1,6	10,8	2,4

Gyerekekkel otthon volt	0	0	13,5	1,6
Háztartásbeli volt	0	0	15,3	3,2
Egyéb inaktív volt	5,6	4,8	2,7	3,8
Összesen	106 (100)	125 (100)	111 (100)	125 (100)

Chi-négyzet * és ***

Az 5. táblázat szerint az alacsonyan iskolázottak apáinál 12%-ban fordult elő munkanélküliség a megkérdezett 14 éves korában, míg a magasabban iskolázott fiatalok esetén ez alig fordult elő. Hasonló különbségeket láthatunk az anyák munkanélküliségénél is. A fiatalok iskolázottsága szerint lényeges eltérés az is, hogy az alacsonyan iskolázott fiatalok anyái jóval nagyobb arányban voltak inaktívok (háztartásbeliek, vagy a gyerekekkel voltak otthon) a megkérdezett 14 éves korában, mint a magasabban iskolázottak anyái, ami fakadhat egyrészt az alacsonyabb iskolai végzettségükből, másrészt a nagyobb gyerekszámából is¹.

A fiatalok saját kulturális tőkéje

A továbbiakban a már dolgozó vagy munkanélküli fiatalok nyelvtudását, számítógép és internet használatát és tévé nézési és olvasási szokásait hasonlítjuk össze végzettségük szerint.

6. táblázat: Nyelvtudás az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (%)

	Beszél idegen nyelven	Nem beszél	Összesen
Alacsony	47	53	117 (100)
Közép-felső	76,6	23,4	128 (100)

Chi-négyzet ***

A 6. táblázat adatai szerint a fiatalok viszonylag nagy része nem beszél idegen nyelvet, és az alacsonyan iskolázottak körében ez az arány több mint 50%, míg a magasabban iskolázottaknál 23%. Összességében a vizsgált térségben a fiatalok nyelvtudása elmarad az ifjúság kutatások országos adataitól, ami a térség elmaradottságával függhet össze.

7. táblázat: Számítógép használat az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (%)

	Használ számítógépet	Nem használ	Összesen
Alacsony	71,8	28,2	117 (100)
Közép-felső	94,5	5,5	128 (100)

Chi-négyzet ***

8. táblázat: Az internet használat gyakorisága az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (%)

¹ Adataink szerint az alacsonyan iskolázott megkérdezettek családjában, a lekérdezés időpontjában átlagosan 2,16 tizenhét év alatti gyermek volt, míg a magasabban iskolázottaknál csak 1,44, és ez a különbség szignifikáns.

	Állandóan	Naponta	Hetente	Havonta többször	Havonta vagy ritkábban	Soha	Összesen
Alacsony	9,6	39,8	19,4	6,5	2,8	22,2	108 (100)
Közép-felső	18,1	63,8	9,4	2,4	3,1	3,1	127 (100)

Chi-négyzet ***

A 7. és 8. táblázatban a számítógép és internet használatról láthatunk adatokat. Az alacsonyan iskolázott fiatalok több mint egy negyede még 2012-ben sem használ számítógépet, szemben a magasabban iskolázottakkal, ahol ez az aránya csak 5%. Hasonló különbségeket láthatunk az internet használatban is a megkérdezettek iskolázottsága szerint. Míg a magasabban iskolázottak többsége (64%) naponta netezik és 3% soha, az alacsonyan iskolázottak majdnem negyede soha és csak 40%-uk naponta.

9. táblázat: Tévénézési, könyvolvasási és internetezési szokások az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (%)

	Tévénézés		Könyvolvasás		Internetezés	
	Alacsony	Közép-felső	Alacsony	Közép-felső	Alacsony	Közép-felső
Semennyit	15,4	14,1	69,2	39,8	29	5,5
Kevesebb, mint fél óra	10,3	14,1	15,4	19,5	11,1	10,2
30-60 perc	14,5	19,5	5,1	19,5	14,5	17,3
1-2 óra	29,1	30,5	5,1	8,6	18,8	18,1
2-3 óra	15,4	10,2	0,9	4,7	6	13,4
Több mint 3 óra	14,5	10,9	3,4	7	18,8	33,1
nt/nv	0,9	0,8	0,9	0,8	1,7	2,4
Összesen	117 (100)	128 (100)	117 (100)	128 (100)	117 (100)	127 (100)

Chi-négyzet NS, ***, ***

A fiatalok saját kulturális tőkét mutatja a tévézés, a könyvolvasás és az internetezés napi gyakorisága is. A 9. táblázat szerint tévézésben nincs szignifikáns különbség a magasabban és alacsonyan iskolázottak között (a fiatalok többsége napi 1-2 órát néz tévét, ami alacsonyabb, mint a felnőtt népesség adata). A könyvolvasásban viszont nagyobb a különbség a magasabban iskolázottak javára. Azonban szomorú adat, hogy a magasabban iskolázott fiatalok 40%-a, míg az alacsonyan iskolázottak 70%-a egyáltalán nem olvas a vizsgált térségben. Az internet használatban a már korábban feltárt különbségek érvényesülnek és itt is a magasabban iskolázottak előnye figyelhető meg. Kiugró adat, hogy a magasabban iskolázott fiatalok egy harmada több mint három órát netezik naponta, ami már-már túl magasnak tűnhet (digitális bennszülött, netfüggő nemzedék?).

A fiatalok anyagi helyzete

A fiatalok anyagi helyzetét objektív és szubjektív mutatókkal is közelítjük. Elsőként a háztartás anyagi helyzetét becsülték meg a kérdezettek az ország többi háztartásához képest, majd pedig arról nyilatkoztak, milyen gyakran fordulnak elő anyagi gondok családjukban.

10. táblázat: A háztartás anyagi helyzete az ország többi háztartásához képest az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (%)

	sokkal rosszabb	Roszzabb	olyan, mint a másoké	jobb	Sokkal jobb	Nv	összesen
Alacsony	7	17,5	59,6	12,3	0,9	2,6	114 (100)
Közép-felső	3,1	10,2	69,5	14,8	0,8	1,6	128 (100)

Chi-négyzet NS

A 10. táblázatban látható, hogy a fiatalok, iskolázottságuktól függetlenül többségében átlagosnak ítélték anyagi helyzetüket, bár az alacsony iskolázott fiatalok a helyzetüket valamivel kedvezőtlenebbnek látják. A nem szignifikáns különbség oka lehet, hogy ez egy szubjektív anyagi háttérmutató, és a jobb módúak, de a rosszabb sorsúak is hajlamosabbak helyzetüket átlagosnak ítélni, miközben az objektív helyzetük jelentősen különbözhet.

11. táblázat: Az anyagi gondok előfordulása az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (%)

	minden hónap végén vannak nehézségeink, kölcsönkérés	néha vannak nehézségek, hosszabb távon egyensúly van	ki szoktunk jönni egy hónapban a pénzből	ha szükség van, félretenni is tudunk.	Nv	Össz
Alacsony	30,8	35	22,2	9,4	2,6	117 (100)
Közép-felső	10,9	35,2	32	19,5	2,3	128 (100)

Chi-négyzet **

Az anyagi gondok előfordulásánál már szignifikáns különbség van az alacsonyan és magasabban iskolázott fiatalok között (lásd a 11. táblázatot). A havi rendszerességű anyagi problémák háromszor olyan gyakoriak az alacsonyan iskolázottak, mint a magasabban iskolázottak körében, félretenni viszont a magasabban iskolázottak tudnak gyakrabban. Azonban meg kell jegyezni, hogy ez a mutató is részben a szubjektív anyagi helyzetet mutatja, és elképzelhető hogy valójában nagyobb különbségek vannak az objektív anyagi helyzetben a magasabban és alacsonyan iskolázottak között, hiszen a fogyasztási szokások és igények között is jelentős eltérés lehet.

Érdekes eredmény, hogy iskolázottság szerint nem volt szignifikáns különbség a jövőbeli kilátásokkal és az életszínvonallal való elégedettségben (az adatokat most nem mutatjuk be), de az életük eddigi alakulásával a magasabban iskolázottak szignifikánsan elégedettebbek voltak (lásd a 12. táblázatot). Azonban ezek az adatok szintén szubjektív ítéleten alapulnak,

ami nem biztos, hogy összhangban van a tényleges helyzettel, valószínű, hogy a jobb de a rosszabb helyzetűek is inkább közepesen elégedettek.

12. táblázat: Az étellel való elégedettség (1-10) és az anyagi helyzet az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (átlagok (N))

	Mennyire van megelégedve: élete eddigi alakulásával?	Véleménye szerint az Önök háztartásának mennyi pénzre lenne szüksége egy hónapban?	Ehhez képest mennyiből gazdálkodnak?
Alacsony	5,9 (110)	239136 (110)	131301 (103)
Közép-felső	6,6 (128)	295879 (124)	210952 (105)
Összesen	6,3 (238)	269205 (234)	171509 (208)
ANOVA	*	**	**

A 12. táblázatban láthatjuk azt is, hogy a megkérdezettek véleménye szerint a háztartásuknak mennyi pénzre lenne szüksége egy hónapban, és hogy ehhez képest mennyiből gazdálkodnak. Mindkét mutató szerint a magasabban iskolázottak vannak előnyben, bár a tényleges összegben nagyobb a különbség (1,6 szoros), mint a háztartási szükségletnél (1,2 szoros). A havi szükséges összegnél az alacsonyan iskolázottak valamivel szerényebb összeget jelöltek meg, mint a magasabban iskolázottak, melynek háttérében az állhat, hogy a kisebb tényleges jövedelem miatt kisebbek az igényeik is. Fontos megjegyezni azt is, hogy a háztartások nagysága eltér a fiatalok iskolázottsága szerint², és ez a tényleges (egy főre jutó) jövedelemben még nagyobb különbségeket okoz.

A fiatalok kapcsolati tőkái

Az anyagi és kulturális tőkék mellett szignifikáns különbségekre számítottunk a kapcsolati erőforrásokban is az alacsonyan és magasabban iskolázott fiatalok között. Azonban a barátok és ismerősök számában (hány barátja van, hányra számíthat bármikor, hány ismerőse van a leggyakrabban használt közösségi oldalon, ebből hányval tartja rendszeresen a kapcsolatot) nem találtunk szignifikáns különbséget iskolázottság szerint. Ennek háttérében az állhat, hogy a fiatalok, iskolázottságtól függetlenül aktívabb társasági életet élnek, mint az idősebbek, és a kapcsolati erőforrásokban inkább az idősebb generációban lehet különbség iskolázottság szerint.

A jelenlegi foglalkozás jellemzői a fiatalok körében

A továbbiakban leválogattuk azokat a fiatalokat, akik a lekérdezéskor dolgoztak, és az ő foglalkozásuk jellemzőit vetettük össze iskolázottságuk szerint, így az elemszámok csökkentek (N=142 fő), mivel a munkanélkülieket nem vizsgáltuk.

² Az alacsonyan iskolázott fiataloknál az egy háztartásban élők átlagos száma 4,31 fő, míg a magasabban iskolázottaknál csak 3,5 fő, és a különbség szignifikáns.

13. táblázat: Foglalkozás és munkakör az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (csak akik dolgoznak) (%)

	szakképzettséget igénylő, profilnak megfelelő	szakképzettséget igénylő, profil-független	szakképzettséget nem igénylő, profilnak megfelelő	szakképzettséget nem igénylő kiegészítő munka	Össz
Alacsony	26,4	15,1	22,6	35,8	53 (100)
Közép-felső	54,4	20,3	19	6,3	79 (100)

Chi-négyzet ***

A 13. táblázat szerint, várakozásunknak megfelelően a magasabban iskolázott fiatalok kétszer annyian dolgoznak a végzettségük profiljának megfelelő, illetve szakképzettséget igénylő munkakörben, mint az alacsonyan iskolázottak, míg az alacsonyan iskolázottak jóval többen dolgoznak szakképzettséget nem igénylő kiegészítő állásban. Emellett eredményeink szerint a magasabban iskolázottak többen dolgoznak határozatlan (azaz nem határozott) időre történő kinevezéssel, mint az alacsonyan iskolázottak (bár a kis elemszámok miatt a különbség nem szignifikáns, az adatokat most nem mutatjuk be). Fontos eredmény az is, hogy az országos adatokhoz képest jóval több fiatalnak volt a vizsgált térségben határozott idejű szerződése (30-40%-uknak), és az adatok magasabbak a 2008-as ifjúságkutatás Észak-alföldre vonatkozó adatainál is.

14. táblázat: A havi nettó jövedelem (amit kézhez kap) az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (csak akik dolgoznak) (%)

	minimálbér körüli	Max. 150 000	150 000 felett	Össz.
Alacsony	69,6	21,4	8,9	56 (100)
Közép-felső	45,7	46,9	7,4	81 (100)

Chi-négyzet **

Meglepő eredmény (lásd a 14. táblázatot), hogy a fiatalok a térségben, iskolázottságuktól függetlenül alig keresnek többet 2012-ben, mint 150 ezer forint. A különbség iskolázottság szerint csak abban van, hogy az alacsonyan iskolázottak többsége (70%-a) minimálbér körül, míg a magasabban iskolázottak kb. fele minimálbér körül és kb. fele 150 ezer forint körül keres. Azonban az elméleti részben láttuk, hogy a fiatalok alacsony keresete országos tendencia a 2000-es és 2008-as ifjúságkutatások adatai szerint.

Megnéztük azt is, hogy a fiatalok mennyire becsülték a munkakörükben elvárható havi nettó bért. Ez átlagosan 150-160 ezer forint volt, és nem volt szignifikáns különbség iskolázottság szerint (az adatokat szignifikancia hiánya miatt nem mutatjuk be). Ez is egy meglepő eredmény, hiszen a magasabban iskolázottaknál nagyobb elvárt bérekre számítottunk, de összhangban van előző eredményünkkel, miszerint a magasabb iskolázottság a térségben alig jelent magasabb béreket, tehát a fiatalok tisztában voltak a lehetőségeikkel.

Munkaadó szektora szerint nem volt szignifikáns különbség az alacsony és a magasabban iskolázottak között, bár a magasabban iskolázottak felülreprezentáltak a 1-3 fős mikro-vállalkozásokban, önkormányzati, állami vagy civil fenntartású intézményekben, a közigazgatásban, míg az alacsonyan iskolázottak a kis- és középvállalkozásokban, a közfoglalkoztatásban (önkormányzati vagy állami vállalatnál), és valamivel többen dolgoznak nonprofit szervezetekben is.

A tevékenységek ágazati megoszlása viszont szignifikánsan különbözött a magasabban és alacsonyan iskolázottak körében (a részletes adatokat most nem mutatjuk be). A magasabban iskolázottak többen dolgoztak az elektrotechnikai területen, a vendéglátásban, az idegenforgalomban, az államigazgatásban, a közigazgatásban, az egészségügyben, az oktatás és képzés területén, valamint a honvédelem és biztonságtechnika területén. Az alacsonyan iskolázottak pedig inkább a nehéziparban, a bányászatban, az építőiparban, a könnyűiparban, a mezőgazdaságban, az erdő- és vízgazdálkodásban és a közlekedés és szállítás területén dolgoztak, ami megfelel várakozásainknak.

15. táblázat: A munka jellege az iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (csak akik dolgoznak) (%)

	Alacsony	Közép-felső
Főállás	50,9	79,5
Mellékállás	7	2,4
Megbízási szerződés	8,8	2,4
Vállalkozó	7	6
Saját tulajdonú cég	0	1,2
Alkalmi munkavállalói kiskönyvvvel	7	0
Feketemunka – biztonsággal	5,3	0
Közfoglalkoztatás	10,5	7,2
Közhasznú	1,8	1,2
Összesen	57 (100)	83 (100)

Chi-négyzet *

A 15. táblázat szerint az alacsonyan iskolázott fiataloknak csak a fele, míg a magasabban iskolázottak több mint háromnegyede dolgozott főállásban munkahelyén. Az alacsonyan iskolázottakra jellemző a mellékállás (7%), a megbízási munka (8,8%), az alkalmi munka (7%), a feketemunka (5,3%) és a közfoglalkoztatás (10,5%). A térségben a fiatalok körében kevés a vállalkozó, iskolázottságtól függetlenül csak 6-7%, ami nagyjából hasonló, mint a 2008-as ifjúságra vonatkozó országos adat.

16. táblázat: A megkérdezett beosztása iskolázottság szerint a derecskei kistérség fiataljai körében (csak akik dolgoznak) (%)

	Alacsony	Közép-felső
Önálló vállalkozó	9,1	17,5
Vezető, főnök	1,8	2,5
Kisfőnök	5,5	3,8

Beosztott szellemi nem adminisztratív munkakörben	12,7	21,2
Beosztott szellemi adminisztratív munkakörben	9,1	17,5
Beosztott fizikai	61,8	37,5
Összesen	55 (100)	80 (100)

Chi-négyzet NS

Végül a 16. táblázat mutatja a fiatal munkavállalók beosztását iskolázottság szerint a vizsgált térségben. Ugyan a különbség a kis elemszámok miatt nem volt szignifikáns, mégis látható, hogy a magasabban iskolázottak kétszer annyian voltak önálló vállalkozói beosztásban, mint az alacsonyan iskolázottak, míg beosztott fizikai állásban az alacsonyan iskolázottak voltak kétszer annyian, mint a magasabban iskolázottak. Emellett a magasabban iskolázottak közel 40%-a dolgozik beosztott szellemi munkakörben, ahol részben adminisztratív feladatokat is ellátnak, mely arány az alacsonyan iskolázottak körében csak 20%. Az is látható, hogy a vezető beosztás a fiatalok életkorából következően alig jellemző, akár a magasabban iskolázottakat, akár az alacsonyan iskolázottakat nézzük, és ez összhangban van az országos adatokkal (lásd az elméleti részt).

Összegzés

Elemzésemben központi helyet foglal el egyén iskolai végzettsége, ahol alacsonyan iskolázottnak az érettségi nélkülieket tekintetem. Eredményeim szerint a vizsgált térségben az alacsonyan iskolázott fiatalok foglalkoztatottsága nagyon alacsony és sok köztük a munkanélküli, ami a térség elmaradottságát is mutatja, hiszen a foglalkoztatottsági és munkanélküliségi adatok jóval kedvezőtlenebbek, mint az országosak.

A fiatalok társadalmi háttérének összetevőit (kulturális és anyagi háttér, kapcsolati tőkék) vizsgálva kimutattam, hogy a térségben alacsony a szülők iskolázottsága, és ez nem csak az alacsonyan iskolázott fiatalokra jellemző, bár ott még erőteljesebben megmutatkozik. A szülők gazdasági aktivitása a megkérdezettek 14 éves korában viszont jelentősen különbözött a fiatalok végzettsége szerint, a munkanélküliség a magasabban iskolázottak szüleinél alig fordult elő, míg az alacsonyan iskolázottaknál gyakrabban fordult elő, és az alacsonyan iskolázottak anyái többen voltak otthon a gyerekekkel, vagy voltak háztartásbeliek. A megkérdezettek saját kulturális tőkéjét tekintve a tévézés volt az egyetlen aktivitás, amely hasonló gyakoriságú a fiatalok iskolázottsága szerint, azonban nyelvtudásban, számítógéphasználásban, internetezésben és olvasásban - várakozásainknak megfelelően - a magasabban iskolázottak voltak előnyben. Voltak itt kiugró eredmények is, pl. hogy a fiatalok majdnem fele egyáltalán nem olvas, vagy hogy a magasabban iskolázottak harmada napi 3 óra felett internetezik, ami már túl magasnak tűnhet.

A fiatalok anyagi háttérét szubjektív és objektív mutatókkal is vizsgáltuk, és hangsúlyoztuk, hogy az anyagi helyzet szubjektív megítélésénél a középre sorolás a jellemző, azaz mind a rossz sorsúak, mind a jobb módúak helyzetüket inkább átlagosnak látják. Összességében tehát az alacsonyan iskolázottak objektív anyagi helyzete valamivel kedvezőtlenebb lehet, mint azt adataink mutatják. Meglepő eredmény, hogy a fiatalok milyen keveset keresnek a vizsgált

térségben, és a munkakörükben elvárható bérek becslésénél milyen szerény értékeket jelöltek meg függetlenül a végzettségüktől, bár mint azt írtuk az ifjúságkutatások 2000-es és 2008-as országos adatai szerint is sok szellemi foglalkozású fiatal alig keresett többet, mint a minimálbér. Érdekes eredmény az is, hogy a barátok és ismerősök számában nem találtunk különbséget a fiatalok között iskolázottság szerint, a kapcsolati erőforrásokban levő különbség tehát feltehetőleg csak idősebb korban jelentkezik.

A kérdezéskor dolgozó fiatalok munkaköre szignifikánsan eltért a végzettségük szerint, a szakképzettséget igénylő, profi munkakör inkább csak a magasabban iskolázottakra jellemző. A munkaadó szektorában és ágazatában szintén voltak kisebb különbségek a fiatalok végzettsége szerint. Emellett az alacsonyan iskolázott fiatalok jóval kevesebben dolgoztak főállásban, sokan mellékállásban, megbízással, alkalmi vagy feketemunkákat végeznek, és sokan voltak a közfoglalkoztatásban. Az alacsonyan iskolázottakra alig jellemző az önálló vállalkozói beosztás (hasonlóan az országos adatokhoz), és kimutattuk azt is, hogy vezető beosztásban a fiatalok alig voltak végzettségtől függetlenül, ami szintén országos tendencia, és elsősorban a fiatal életkorral magyarázható.

Összességében a fiatalok (különösen az alacsonyan iskolázott fiatalok) munkaerő-piaci hátrányai háttérben a munkatapasztalatok és a szükséges készségek és iskolázottság hiánya, a diákmunkák alacsony aránya, az alacsonyan iskolázottak szerény továbbtanulási tervei, az árnyékgazdaságban vállalt munkák, az alacsony vállalkozói kedv stb. állhatnak. Kutatásunk eredménye az is, hogy a derecskei kistérség fiataljainak munkaerő-piaci helyzete és tőkefajtákkal való ellátottsága sok esetben elmarad az országos, sőt az Észak-alföldi fiatalok ezredfordulót követő adataitól is, amely felhívja a figyelmet ezen kistérség elmaradottságára és a fejlesztési programok szükségességére.

Felhasznált irodalom

- Bauer Béla, Szabó Andrea (2005, szerk.): Ifjúság 2004. Gyorsjelentés. Mobilitás Ifjúságkutatói Iroda, Budapest
- Csoba Judit, Diebel Andrea (2011): A fiatalok és a pályakezdők helyzete a munkaerőpiacon. In: Csoba Judit (szerk.): Munkaerő-piaci változások, leszakadó társadalmi csoportok. Szociotéka, Debrecen, 95-114
- Fiatalok munkaerő-piaci helyzete 2004. A munkaerő-piaci felmérés alap-, illetve a 2004. IV. negyedévi kiegészítő felvétele alapján. KSH, 2005, Budapest
- Fiatalok munkaerő-piaci helyzete 2006. A munkaerő-piaci felmérés alap-, illetve a 2006. IV. negyedévi kiegészítő felvétele alapján. KSH, 2007. Budapest
- Fiatalok munkaerő-piaci helyzete 2010. A munkaerő-piaci felmérés alap-, illetve a 2010. IV. negyedévi kiegészítő felvétele alapján. KSH, 2011. Budapest
- Gaszó Ferenc, Laki László (1999) Esélyek és orientációk. Fiatalok az ezredfordulón. OKKER Kiadó, Budapest
- Gaszó Ferenc, Laki László (2004): Fiatalok az újkapitalizmusban Napvilág Kiadó Budapest
- Gyöngyösi Krisztina, Geist Gábor (2008): Fiatalok foglalkoztatottsága, munkaerő-piaci helyzete. Új Ifjúsági Szemle 2008/nyár-ősz 45-57.
- Kertesi Gábor, Varga Júlia (2005): Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon. Közgazdasági Szemle 2005/július, augusztus 633-662.
- Kézdí Gábor, Köllő János, Varga Júlia (2008): Az érettségit nem adó szakmunkásképzés válságtünetei In: Fazekas Károly, Köllő János (szerk.) Munkaerő-piaci tükrök 2008. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Bp. 87-136.
- Köllő János (2009): A pálya szélén. Iskolázatlan munkanélküliek a poszt szocialista gazdaságban. Osiris, Budapest
- Laki László (2002): Munkaerő-piaci helyzet, gazdasági aktivitás, foglalkoztatottak, földbirtoklás és vállalkozás. In: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László (szerk.): Ifjúság 2000 tanulmányok Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest 61-115.
- Laki László (2011): Fiatalok a munkaerőpiacon. In: Bauer Béla, Szabó Andrea (szerk.): Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest 115-130.
- Laki et al. (é.n.): Magyar Nemzeti Ifjúságpolitikai Riport. Európa Tanács Vitaanyag. MTA Politikai Tudományok Intézete
- Laki László, Szabó Andrea, Bauer Béla (2001, szerk.): Ifjúság 2000. Gyorsjelentés. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest
- Liskó Ilona (2001): Fiatal szakmunkások a munkaerőpiacon. In: Semjén András (szerk.) Oktatás és munkaerő-piaci érvényesülés. MTA Közgazdaságtudományi Kutató Központ Bp. 49-71.
- Liskó Ilona (2006): A szakiskolák presztízsvesztése. Educatio 2006/nyár 252-267.
- Liskó Ilona (2008): Szakképzés és lemorzsolódás. In: Fazekas Károly, Köllő János, Varga Júlia (szerk.): Zöld könyv a magyar közoktatás megújulásáért. ECOSTAT, Budapest 95-119.
- Szabó Andrea, Bauer Béla (2009, szerk.): Ifjúság 2008. Gyorsjelentés. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Budapest
- Szabó Ildikó, Marján Béla (2010): Észak-alföldi Regionális Ifjúsági Stratégia. Nullpont Kulturális Egyesület, Debrecen